

Coordonator
Eddie Harmon-Jones

DISONANȚA COGNITIVĂ

NOI PERSPECTIVE ASUPRA UNEI TEORII
FUNDAMENTALE PENTRU PSIHOLOGIE

Traducere din engleză de
Roxana Nourescu

Cuprins

7	Colaboratori
9	Cuvânt-înainte la prima ediție în limba engleză
12	Cuvânt-înainte la a doua ediție în limba engleză
17	Prefață
21	1. O introducere în teoria disonanței cognitive și o sinteză a perspectivelor actuale asupra teoriei — <i>Eddie Harmon-Jones și Judson Mills</i>
63	I. PERSPECTIVE CARE FOLOSESC VERSIUNEA ORIGINALĂ A TEORIEI
65	2. Îmbunătățind versiunea din 1957 a teoriei disonanței — <i>Judson Mills</i>
89	3. Un punct de vedere radical asupra teoriei disonanței — <i>Jean-Leon Beauvois și Robert-Vincent Joule</i>
127	4. Înțelegerea motivației care stă la baza efectelor de disonanță: Modelul centrat pe acțiune — <i>Eddie Harmon-Jones și Cindy Harmon-Jones</i>
178	5. Ce este congruența cognitivă și de ce contează aceasta? — <i>Bertram Gawronski și Skylar M. Brannon</i>

- 6 227 **6.** Disonanța în prezent: Modul în care discrepanțele accesibile influențează distresul și diferitele apărări — *Ian McGregor, Ian R. Newby-Clark și Mark P. Zanna*
- 271 **II. ROLUL SINELUI ÎN DISONANȚĂ**
- 273 **7.** Disonanța, ipocrizia și concepția de sine — *Elliot Aronson*
- 306 **8.** Teoria confirmării sinelui. Actualizare și evaluare — *Joshua Aronson, Geoffrey Cohen și Paul R. Nail*
- 337 **9.** În căutarea motivației pentru reducerea disonanței: Tendința de a diminua consecințele nedorite — *Joel Cooper*
- 373 **III. MODELE MATEMATICE, ACTIVĂRI NEURONALE ȘI RĂSPUNSURI AFECTIVE**
- 375 **10.** Modelarea disonanței cognitive ca rețea paralelă de constrângere-satisfacere, cu învățare — *Stephen J. Read și Brian M. Monroe*
- 426 **11.** Baza neuronală a disonanței cognitive — *Keise Izuma și Kou Murayama*
- 465 **12.** Studiile proceselor de disonanță, dincolo de schimbarea atitudinii: O reconsiderare a rolului disconfortului — *Patricia G. Devine, John M. Tauer, Kenneth E. Barron, Andrew J. Elliot, Kristen M. Vance și Eddie Harmon-Jones*
- 510 **Anexă A:** Comunicarea socială și cunoștiția: Un proiect preliminar extrem de tentant — *Leon Festinger (1954)*
- 542 **Anexă B:** Reflecții pe tema disonanței cognitive: 30 de ani mai târziu — *Leon Festinger (1987)*
- 548 **Anexă C:** Notă istorică privind testele lui Leon Festinger asupra teoriei disonanței — *Judson Mills*

Colaboratori

- Elliot Aronson**, Universitatea din California, Santa Cruz
Joshua Aronson, Universitatea New York, New York
Kenneth E. Barron, Universitatea James Madison, Harrisonburg, Virginia
Jean-Leon Beauvois, Universitatea din Nisa, Franța
Skylar M. Brannon, Universitatea din Texas, Austin
Geoffrey Cohen, Universitatea Stanford, Standford California
Joel Cooper, Universitatea Princeton, Princeton, New Jersey
Patricia G. Devine, Universitatea Wisconsin–Madison
Andrew J. Elliot, Universitatea Rochester, Rochester, New York
Bertram Gawronski, Universitatea din Texas, Austin
Cindy Harmon-Jones, Universitatea New South Wales, Australia
Eddie Harmon-Jones, Universitatea New South Wales, Australia
Keise Izuma, Universitatea Southampton, Marea Britanie
Robert-Vincent Joule, Universitatea din Provence, Franța
Ian McGregor, Universitatea Waterloo, Canada
Judson Mills, Universitatea Maryland, College Park (decedat)
Brian M. Monroe, Universitatea Alabama, Tuscaloosa
Kou Murayama, Universitatea din Reading, Marea Britanie și Universitatea de tehnologie Kochi, Japonia
Paul R. Nail, Universitatea Centrală Arkansas, Conway

- 8 **Ian R. Newby-Clark**, Universitatea Guelph, Canada
 Stephen J. Read, Universitatea Southern California, Los Angeles
 John M. Tauer, Universitatea St. Thomas, St. Paul, Minnesota
 Kristen M. Vance, United States Air Force (pensionat)
 Mark P. Zanna, Universitatea Waterloo, Canada

Cuvânt-înainte la prima ediție în limba engleză

Dacă Festinger ar fi trăit să vadă acest volum, ar fi putut spune cu siguranță: „Este mai mult decât ceea ce îmi imaginam”. Nu ar face referire la cele două anexe care îi reproduc propriile cuvinte – prima fiind formularea sa timpurie, nepublicată, a teoriei disonanței și cea de a doua constând din comentariile sale pe marginea situației teoriei disonanței, la 30 de ani de la publicarea sa. Cuvintele lui Festinger, în timp ce își exprima opinia despre poziția psihologiei sociale, după ce vreme de câțiva ani fusese departe de acest domeniu, au fost, de fapt: „Nu este chiar ceea ce am avut în minte”.

Acesta este un volum care i-ar fi plăcut cu siguranță lui Leon Festinger. Prezintă o serie de idei și studii ingenioase ale unui colectiv de cercetători stabiliți în Canada, Franța, Japonia, dar și în Statele Unite, a căror intenție comună a fost îmbunătățirea modului în care înțelegem fenomenul de disonanță cognitivă. În timp ce tema comună este teoria disonanței, aşa cum a fost ea enunțată de Festinger, preocuparea unanimă pornește de la ipoteza că teoria are nevoie să fie tratată cu seriozitate. Din acest punct de vedere, capitolele de față se extind într-un tablou

- 10 divers de sugestii, principii, amendamente și completări aduse teoriei originale.

Această carte este tratamentul necesar tuturor acelora care, pe bună dreptate, s-au plătit de teoria disonanței de la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70. Colecția de față demonstrează în mod clar și convingător că nu teoria avea vreo problemă, ci mai degrabă cercetarea, limitată în mare parte la replicarea conceptuală a unora dintre implicațiile majore ale teoriei. Chiar dacă aspectele discutate în unele capitole sunt cunoscute de câțiva ani (de exemplu, rolul sinelui în provocarea disonanței sau rolul consecințelor adverse), volumul aduce în completare planuri noi și revelatoare ale cercetărilor prezentate.

Acest nou volum cuprinde, de asemenea, eforturile de clarificare a unora dintre aspectele teoriei, un rezumat al unui program de cercetare ambițios centrat pe justificarea comportamentului și un raport al unei cercetări atent elaborate, care evidențiază apariția disonanței pe seama discrepanțelor dintre percepție și comportament, în lipsa consecințelor negative. Există, de asemenea, o contribuție care abordează tema căilor multiple de reducere a disonanței, a modului în care acestea se stabilesc și interacționează și alte două contribuții cu o perspectivă mai precisă și generală pe tema formulărilor matematice, care permit includerea procesului de disonanță într-un context conceptual mai amplu.

În cele din urmă, volumul cuprinde contribuții care abordează disonanța ca stare afectivă; una dintre ele subliniază avantajul măsurării sentimentului de disonanță pentru stabilirea modului în care funcționează procesul, iar celălalt încearcă demonstrarea legăturii dintre disonanță și ambivalență, care ne promite o înțelegere mai cuprinzătoare a efectelor disonanței. Toate aceste

expuneri sunt precedate de un istoric concis al cercetărilor tîmpurii pe care se bazează, precum și de controversele teoretice și metodologice stîrnite de publicarea originală a teoriei.

Edward E. Jones, prefațând cartea lui Wicklund și Brehm, *Perspectives on Cognitive Dissonance*, scria în 1976 : „S-ar putea să fi atins acum o etapă mai puțin flamboaiantă, aceea în care facem ordine în detalii și schităm relații între teoria disonanței și alte concepte din psihologie...“. Ceea ce prezintă acest volum, douăzeci de ani mai tîrziu, nu este un pachet teoretic, empiric, curat și ordonat, la care practicianul să apeleze pentru ajutor, ci mai degrabă un set crescînd de întrebări deosebit de interesante despre modul în care funcționează mintea umană. Este o invitație ispititoare, adresată cercetătorilor comportamentaliști de toate tipurile, la explorarea frontierelor în expansiune ale disonanței cognitive.

— Jack W. Brehm

Universitatea din Kansas

Cuvânt-înainte la a doua ediție în limba engleză

Fiecare știință își are momentul ei definitoriu — și o teorie definitorie care semnifică faptul că a ajuns la maturitate. Se poate susține că dezvoltarea teoriei disonanței cognitive, acum mai bine de șaizeci de ani, reprezintă pentru disciplina noastră, psihologia socială, acel moment critic, aşa cum o dovedesc cercetările numeroase pe care aceasta le-a stimulat de atunci și până în prezent. Colecția remarcabilă din acest volum examinează cele mai recente evoluții ale acestui domeniu dinamic și oferă totodată o binevenită reamintire a datoriei profunde pe care domeniul nostru o are față de teoria disonanței.

Disciplina modernă a psihologiei ar fi de neimaginat fără teoria disonanței cognitive. Aceasta, împreună cu experimentele pe care le-a stimulat, este răspunzătoare pentru unele dintre cele mai semnificative, antrenante și solide descoperiri ale disciplinei noastre. Experimentele clasice ale disonanței rămân pilonul manualelor contemporane de psihologie și, an de an, generații noi de studenți continuă să fie stimulați și provocați de aceste descoperiri.

Teoria disonanței cognitive a fost deschizătoare de drum în domeniul nostru prin cel puțin trei căi diferite. Postulând că o

stare de conflict intern, cognitiv și motivational poate juca un rol determinant în generarea comportamentului observabil, deseori constraintuitiv, disonanța cognitivă și gândirea teoretică pe care a declanșat-o au fost primele încercări de a privi cu atenție spre procesele interne complexe ale persoanei. Teoria disonanței a fost, în esență, prima paradigmă cognitivă cu adevărat influentă și, ca atare, a prevăzut „revoluția cognitivă” ulterioară care a schimbat în mod profund psihologia.

Teoria și cercetarea disonanței au avut un rol de pionierat și într-un al doilea mod. Subliniind căile adesea paradoxale și chiar autodistructive prin care oamenii fac față lumii, teoria disonanței a fost primul model cuprinzător care și-a îndreptat atenția spre peisajul iraționalității umane, a originii judecășilor și comportamentelor suboptimale. Literatura modernă prolifică privind erorile de judecată și euristică, procesele subliminale, fluența, efectele de amorsaj și distorsiunile motivate în modul de reprezentare a lumii se datorează în mare măsură tipului de gândire și dezvoltărilor ulterioare pe care le-au inițiat cercetătorii disonanței, aşa cum o demonstrează pe larg contribuțiile din acest volum.

Demonstrațiile timpurii ale proceselor de disonanță, deși nu au fost apreciate pe scară largă, au pregătit terenul pentru atenția progresivă îndreptată asupra rolului pe care mecanismele universale adaptative și evolutive îl dețin în viața individului. Tipurile de procese cognitive și motivationale care produc efectele de disonanță pot fi privite în prezent drept parte a unui domeniu mai vast, cel al „modulelor mentale” determinate evolutiv, universale, caracteristice speciei noastre.

Aceste mecanisme sunt în linii mari adaptative în multe circumstanțe, însă în unele situații pot produce reacții evident

nepotrivite și chiar disfuncționale. Modelele evoluționiste actuale, cum este teoria managementului erorii, prezintă multe afinități cu ideile dezvoltate inițial de cercetătorii disonanței în urmă cu șase decenii. Devine evident că acești cercetători au anticipat și stimulat multe dintre revelațiile sistematizate ulterior în teoretizarea evoluționistă asupra dezvoltării „minții sociale” și a trăsăturilor fundamentale ale acesteia.

Cercetarea disonanței a dat fără îndoială naștere unei paragme bogate și prospere, care continuă să ne definească domeniul. Prima ediție a acestei cărți a adus o contribuție hotărâtoare la înțelegerea cercetării disonanței. După aproape două decenii, volumul de față oferă o revizuire necesară și binevenită și o actualizare care prezintă cele mai recente evoluții ale cercetării disonanței.

În acest volum sunt reproduse unele dintre capitolele clasice incluse în prima ediție, ele fiind și în prezent la fel de relevante. Prima parte a cărții tratează cercetarea bazată pe formulările clasice ale teoriei disonanței. Capitolele părții a doua discută rolul crucial al sinelui în procesele de disonanță. Partea a treia ridică teoria disonanței spre un nou nivel, concentrându-se pe procese neuronale, modele matematice și pe rolul proceselor afective în mecanismele disonanței.

Colaboratorii sunt cercetători internaționali renumiți, iar capitolele noi prezintă cele mai recente idei și descoperiri teoretice. Structura cărții a fost substanțial revizuită pentru a lua în considerare modul în care cercetarea a evoluat în ultimele două decenii. Toate capitolele tratează fie lucrările clasice, fie progresele teoretice importante din teoria disonanței, iar volumul oferă o expunere cuprinzătoare a celor mai recente descoperiri empirice din domeniu.

Interesul pentru teoria disonanței a rămas neclintit de mai bine de șaizeci de ani, iar influența acestei paradigmă asupra unui domeniu variat al teoriei sociale este neschimbată. O teorie atât de importantă precum disonanța cognitivă necesită publicarea periodică de revizuiri și rezumate integratoare, iar volumul de față oferă exact acest lucru. Cercetători, studenți și practicieni interesați de aspectele gândirii și comportamentului vor întâmpina această carte drept un rezumat complet, care descrie situația curentă din cercetarea asupra disonanței. Așa cum a fost și cazul primei ediții, această carte este destinată a deveni o lucrare de referință esențială mulți ani de acum înainte.

— Joseph P. Forgas, *Doctor în filosofie, Doctor în științe, (Oxford), membru al Academiei de Științe, Universitatea din New South Wales Sydney, Australia*

Prefață

Acum mai bine de șaizeci de ani, Leon Festinger (1957) a publicat cartea *A Theory of Cognitive Dissonance*. Cartea a schițat o teorie cu impact uriaș asupra științei psihologiei și nu numai. Apoi, în urmă cu peste douăzeci de ani, Judson Mills și cu mine am coordonat prima ediție a acestei cărți în scopul evaluării studiului cercetării și al teoriei disonanței cognitive. Acea carte a fost un titlu-reper în seria de volume științifice a APA¹.

De atunci s-au întâmplat multe în ceea ce privește teoria disonanței cognitive. De exemplu, cercetările au aprofundat condițiile minimum necesare apariției disonanței, modul în care procesele de disonanță se conectează cu domeniul vast al altor categorii de studii din psihologie, care anterior ar fi putut părea separate, și corespondentele neuronale ale proceselor de disonanță. Capitolele din acest volum extind aceste teme importante. În plus, teoria continuă să genereze interes în arii empirice, teoretice și practice. Această nouă ediție subliniază aceste progrese (de ex.: E. Harmon-Jones și C. Harmon-Jones, Capitolul 4; Gawronski și Brannon, Capitolul 5; Read și Monroe, Capitolul 10; Izuma și Murayama, Capitolul 11; McGregor, Newby-Clark și Zanna, Capitolul 6). În plus, și alte capitole

¹ American Psychological Association.

18 ale primei ediții au fost actualizate și acoperite cu cercetări mai recente, care susțin progresele originale importante (J. Aronson, Cohen și Nail, capitolul 8; Cooper, capitolul 9; Devine și colab., capitolul 12). Unele capitole au fost reproduse textual conform primei ediții — acestea au fost scrise de autori care au decedat (Mills, capitolul 2), sau de cei care s-au pensionat (Beauvois și Joule, capitolul 3 ; E. Aronson, capitolul 7). Prin urmare, cartea oferă o evaluare importantă a statutului actual al teoriei și prezintă controversele teoretice alături de cercetarea recentă asupra chestiunilor importante ale procesului disonanței.

Suntem norocoși să avem în acest volum participarea unor savanți remarcabili, care au adus contribuții majore cercetării teoriei disonanței cognitive. Ne simțim onorați că putem include material nepublicat al lui Leon Festinger (inclus și în prima ediție). Aceste lucrări prezintă versiunea timpurie, precum și comentariul său public final pe tema acesteia. Prima lucrare a lui Festinger, „Comunicarea socială și cunoștiția: Un proiect preliminar extrem de tentant” (Anexa A) a fost distribuită masteranzilor săi de la Universitatea din Minnesota, printre care se aflau Jack Brehm și Judson Mills, în timpul semestrului de iarnă al anului 1954. Ultimele comentarii ale lui Festinger pe tema teoriei (Anexa B) au fost transcrise din înregistrarea discursului ținut de el în calitate de vorbitor al simpozionului „Reflecții pe tema disonanței cognitive: 30 de ani mai târziu”, la a 95-a convenție anuală a Asociației Americane de Psihologie (APA) în 1987. Am dori să mulțumim doamnei Trudy Festinger pentru permisiunea de a publica aceste importante materiale.

Pentru prima ediție a acestui volum am fost inspirați și de o conferință ținută la Universitatea din Texas, Arlington (UTA) în iarna anului 1997 (organizată de Eddie Harmon-Jones și

Judson Mills). Această conferință, destinată discuțiilor despre stadiul actual al teoriei și cercetării disonanței cognitive, a inclus un grup internațional de cercetători și a avut ca participanți aproximativ 70 de cadre didactice, masteranzi și studenți. Deși prima ediție a acestei cărți nu a prezentat lucrările conferinței, ea a fost un rezultat al acesteia.

Conferința și prima ediție a acestei cărți au primit un ajutor considerabil din partea UTA și a Departamentului pentru științe din cadrul APA. Am dori să mulțumim personalului APA implicat în acest proiect. Dorim să mulțumim, de asemenea, decanului UTA Vern Cox și lui Roger Mellgren de la catedra de psihologie pentru sprijinul finanțier și asistența logistică în organizarea conferinței. Am primit, în plus, ajutorul membrilor echipei UTA, Pauline Gregory, Susan Sterling și Karen Twohey; studenților Bruce Frankel, Victoria Swanson și Tracy West și profesorului Bob Schatz de la Universitatea — Corpus Christi Texas A și M. Mai mult, la carte ne-au ajutat în multe feluri Todor Gerdjikov și Cindy Harmon-Jones și le suntem recunoscători pentru generozitate. Apreciem eforturile altor persoane, care ne-au fost de mare folos prin contribuția la succesul conferinței.

Adaug la final o notă mai personală: de la publicarea primei ediții, două legende ale domeniului, care mi-au fost mentorii, au murit. Judson Mills, care a adus teoriei mai multe contribuții importante și a coordonat prima ediție, a murit în mai 2008. Jack Brehm, care a adus de asemenea contribuții importante asupra teoriei și a scris cuvântul-înainte al primei ediții, a murit în august 2009. Le simțim lipsa și ni-i amintim cu drag. Această a doua ediție este dedicată memoriei lor.

O introducere în teoria disonanței cognitive și o sinteză a perspectivelor actuale asupra teoriei

Eddie Harmon-Jones și Judson Mills

Acum mai bine de șaizeci de ani, Leon Festinger a publicat *A Theory of Cognitive Dissonance* (1957). A fost una dintre cele mai influente teorii din domeniul psihologiei sociale (Jones, 1985). A generat sute și sute de studii din care am aflat multe despre factorii determinanți ai atitudinilor și credințelor, internalizarea valorilor, consecințele deciziilor, efectele divergențelor dintre oameni și despre o serie de alte procese psihologice.

Așa cum a prezentat-o Festinger în 1957, teoria disonanței a pornit de la postularea faptului că o pereche de cunoșteri (elemente ale cunoașterii) pot fi relevante sau irelevante una pentru celălaltă. Dacă cele două sunt relevante una pentru celălaltă,

* Acest capitol este revizuit după cel al ediției din 1999. Judson Mills a decedat în 2008 și nu a participat la revizuire. El este menționat ca autor al acestei versiuni deoarece a contribuit la varianta anterioară. <http://dx.doi.org/10.1037/0000135-001>